

JURYRAPPORT SHORTLIST BOOKSPOT LITERATUURPRIJZEN 2019

BookSpot
LITERATUURPRIJS
FICTIE & NON-FICTIE

Jury 2019

Jan Dertaelen
Maite Karssenbergh
Sebastiaan Kort
Maartje Kroonen
Daan Stoffelsen
Jelle Van Riet
Jeroen Vullings

Een knipperend ogenblik, Mirjam van Hengel

Aan *Een knipperend ogenblik*, Mirjam van Hengels 'portret' van Remco Campert is uitgebreid onderzoek voorafgegaan: een lezen en herlezen, een uitputtend interviewen van betrokkenen en een wekelijks gesprek met haar onderwerp. Toch is het resultaat niet een droog, doorwrocht document van voetnoot en tijdlijn – het is een wonderlijk geslaagd spel met de vorm van het genre.

Van Hengel creëert scènes en toont zich betrokken bij de auteur, maar roept ook tegenspraak op – niet zelden tussen biograaf en gebiografeerde. Ze expliciteert haar aanvullingen, verwondering en verontwaardiging, en brengt zo contrasten in zowel de levensbeschrijving van Campert als haar gesprek met hem. Ze schrijft haar biografie niet als pure 'fictie' – een term van Campert – maar wel met oog voor de mythologieën die de laatst overlevende van de naoorlogse grote schrijvers omringen, niet zelden van Camperts eigen makelij. De dichter wordt menselijker, mooier ook. Zoete romances en keiharde confrontaties, armoede, schrijfblokkades en wekelijks krantenwerk, doorgalmende gedichten en romans als tijdsdocumenten bepalen zijn oeuvre. Mirjam van Hengel schreef een clichéloos, soepel geschreven portret van een groot naoorlogs kunstenaar, van zijn tijd en zijn werk. Welke biograaf zal de geest van Remco Campert en zijn oeuvre hierna nog zo naderen?

Terug naar Neerpelt, Lieve Joris

Terug naar Neerpelt begint met wat later cynisch genoeg een rustmoment zal blijken in het genadeloos rusteloze leven van Fonny, broer van Lieve Joris. Hij is met zijn auto tegen een boom gevlogen en ligt op intensive care. 'Natuurlijk' onder invloed van drugs, weet de auteur. Toch hoopt zij, samen met de andere Jorissen – het oerkatholieke gezin is negen kinderen rijk – dat Fonny's ontsnapping aan de dood zijn loutering inluit. Maar zo rolt het verhaal niet verder uit. *Terug naar Neerpelt* is de kroniek van een aangekondigde dood: elke stap in het leven van Fonny is er een richting de afgrond.

Terug naar Neerpelt is een uitgekiende, verschroeiend eerlijke doch nergens exhibitionistische reconstructie van een tragisch leven. De decennia voor en de zes jaar na het ongeluk tot aan Fonny's zelfdoding liefdevol appellend, wijst Joris de tekenen aan waarom haar broer is geworden wie hij is en legt ze ook zijn tiranniserende impact op het kroostrijke gezin bloot. Ze verhaalt over een dorp en een tijd, de jaren zestig van de vorige eeuw, waarin zij ook zelf, aangedreven door haar verlangen naar vrijheid en verlangen, grenzen opzoekt. Maar zij ontsnapt wél aan de grijparmen en wordt schrijfster van ijzersterke literaire non-fictie waar bloed door stroomt.

Hemelse mevrouw Frederike, Maaïke Meijer

In *Hemelse mevrouw Frederike* vertelt biografe Maaïke Meijer het levensverhaal van dichteres F. Harmsen van Beek (1927-2009), die met haar hoogst originele dichtwerk

een unieke positie in de Nederlandstalige literatuurgeschiedenis inneemt. Meijer kijkt voorbij Harmsen van Beeks reputatie van 'flodderdiva' van het bohemiëne schrijversmilieu rondom haar villa Jagtlust. Naast de chronologie van een leven geeft zij ook een afgewogen psychologisch portret en een analyse van Harmsen van Beeks onaangepaste en invloedrijke poëzie. En passant schetst Meijer ook een beeld van een tijd en een breed gedragen cultuur waar we wellicht net ver genoeg vanaf staan om er de patronen in te herkennen.

Meijer legt verbanden bloot (zoals de wederzijdse beïnvloeding van Harmsen van Beek en schrijvers als Reve en Campert) die belangwekkende inzichten bieden in de schrijverscultuur van de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw. Ze vermijdt hierbij de gemakkelijke stempel van het onbegrepen kunstenaarschap, en schrijft minutieus, reflectief en zonder verheerlijking. De ingevoegde primaire literatuur en het beeldmateriaal is zonder uitzondering goed geplaatst en gekozen. *Hemelse mevrouw Frederike* is een biografie zoals het hoort, die een enorme hoeveelheid onderzoek en kennis van de sociale en historische patronen verraaft, heerlijk wegleest en recht doet aan een groot schrijverschap.

Laura H., Thomas Rueb

Laura H. Van Thomas Rueb is een ingenieuze en integere journalistieke reportage: het verhaal van een op het eerste gezicht doodnormaal meisje uit Zoetermeer dat met man en kinderen besluit af te reizen naar het kalifaat van Islamitische Staat, en daar vervolgens op spectaculaire wijze weer uit weet te ontsnappen. *Laura H.* is nog veel meer dan dat. Het is het minutieuze verslag van hoe iemand verleid wordt naar het kalifaat af te reizen. Het is het portret van een meisje dat opgroeit in een gebroken gezin en wanhopig zoekt naar zekerheden. Het is een analyse van de hedendaagse jongerencultuur en de druk die zij aan meisjes oplegt. En het is, tot slot, ook een onderzoek naar maatschappelijk relevante thema's als radicalisering, huiselijk geweld, het leven in het kalifaat, de positie van achterblijvers, hulpinstanties en het overheidsbeleid aangaande (terugkerende) jihadisten.

Thomas Rueb verweeft al deze lijnen, inclusief zijn eigen zoektocht, met ogenschijnlijk gemak en slaagt erin zijn hoofdpersonen levensecht op te voeren. Hij schrijft dicht op de huid, levendig, soms bloedstollend spannend – voortdurend schakelend tussen scherpe dialogen, gedetailleerde reconstructies en goedgekozen fragmenten uit ooggetuigenverslagen, WhatsApp-gesprekken, politierapporten en -verhoren. Dit is een literaire reportage in het voetspoor van true crime-klassiekers als Truman Capote's *In cold blood*. Een indrukwekkende prestatie.

De avant-gardisten, Sjeng Scheijen

In *De avant-gardisten* blaast Sjeng Scheijen weer leven in de woelige nadagen van de Russische revolutie, toen avant-gardistische kunstenaars de hoogste ambtelijke posities in het bolsjewistisch bestuur kregen toebedeeld. Een fascinerende periode die de auteur even inzichtelijk als gloedvol navertelt, van de glorieuze aanvang tot de dramatische afloop. Door scherp te stellen op enkele sleutelfiguren slaagt hij erin een chaotisch

tijdvak helder in kaart te brengen. Dit heet onweerstaanbare, met vaart en onverholen hartstocht geschreven non-fictie. Nergens laat de auteur zijn bewondering de overhand krijgen. Hij kiest juist resoluut voor nuance en kritische reflectie. Leven en werk van de kunstenaars worden niet alleen haarscherp geanalyseerd maar ook in politiek en historisch perspectief geduid. Scheijen weet individuele en collectieve geschiedenis soepel in elkaar te verweven en opent zo een breed panorama op een tumultueus tijdvak.

De avant-gardisten van Sjeng Scheijen is een monumentaal boek dat imponeert zowel omwille van de visie, de bezieling en de reikwijdte, als door de heldere structuur, de gedreven taal en het uitvoerige onderzoek. Het is uitdagend en toch toegankelijk, diepgravend in zijn analyses en tegelijk spannende, sprankelende literatuur.

***Otmars zonen*, Peter Buwalda**

Peter Buwalda heeft de door hemzelf in zijn debuutroman *Bonita Avenue* opgeroepen belofte van oevrebouwer overweldigend ingelost in *Otmars zonen*, het eerste deel van een trilogie. Het verhaal wordt verteld vanuit drie personages: Ludwig Smit, Isabelle Orthel en Johan (Hans voor intimi) Tromp. Isabelle maakt als een elegante furie, een Alecto in een modern jasje, mannelijke slachtoffers: eerst haar patriarchale grootvader Star Busman, om dan na die vingeroefening te jagen op de amorele Johan Tromp. Je zou haar nietsontziende, als onderzoeksjournalistiek vermomde, op ontmanning gerichte wraakmissie in een feministisch licht kunnen zien.

Dat gaat wel even verder dan de inzet van de vader-en-zoon-competitie tussen Ludwig en Hans, waarbij de gemankeerde zoon met zijn voortijdige zaadlozingen het onderspit delft tegen de machistische en nestverlatende geweldenaar die zijn biologische vader is. Deze onderhuidse laag komt van meet af aan tot uiting in de taal. De taalrijkdom van Buwalda – begenadigd metaforensatraap der letteren – beoogt meer dan schittering en genot. Zijn taal komt in zekere zin pal tegenover het verhaal te staan. Dat de vertelvaart er niet door gestremd wordt, is Buwalda's verdienste als romancier. De taal volvoert juist een tegengestelde beweging: een pas op de plaats, om reliëf aan te brengen en de diepere lagen in het onderbewuste te benadrukken.

***De hoogstapelaar*, Wessel te Gussinklo**

In *De hoogstapelaar* treffen we Ewout Meyster, die we kennen van *De verboden tuin* en *De opdracht*, aan eind jaren vijftig als adolescente ex-scholier van zeventien. De dramatische ironie draait weer weldadige overuren; je merkt (anders dan Ewout) hoe het effect van zijn woorden juist averechts uitpakt en hoe hij zijn hand overspeelt. Als de 'hoogstapelaar' (gezwollen oplichter) die hij is, bedient hij zich bij zijn pogingen volgelingen te domineren gretig van geleende boekenkennis en halfslachtige lezingen van denkers.

Thematisch is Te Gussinklo's semi-autobiografische *roman fleuve* uiterst consistent, en toch zie je tegelijkertijd de veranderde literaire cultuur weerspiegeld in de delen. *De verboden tuin* is uitmuntend geschreven, keurig literair, passend bij de brave jaren tachtig. *De opdracht* is dan weer extremistisch geschreven en gecomponeerd: een meedogenloos uitgerekte, benauwende situatieschets over een naakte geworpene in een chaotische wereld, een dreunende dissonant in de hedonistische jaren negentig. *De hoogstapelaar*, tenslotte, is lossier van toon, als roman een apodictisch, waarlijk soeverein baken in een tijd waarin het besef van wat literatuur ten beste te bieden kan hebben marginaal is geworden. Niet voor Te Gussinklo: hij is nog niet klaar met zijn alter ego. Ewout heeft nog zeker een roman te gaan, misschien wel een paar. Laat zijn lijdensweg nog lang duren, alsjeblieft.

Moord op de moestuin, Nicolien Mizée

‘De hele geschiedenis begon toen mijn zuster en zwager een pan soep kwamen brengen.’ Aan de eerste zin van *Moord op de moestuin* kun je al zien in wat voor een bijzonder vaarwater de roman zich bevindt: wat begint als iets wat nog het meeste weg heeft van de aanvang van een spannend boek is een paar woorden verderop al omgebogen naar het toonbeeld van gezelligheid, naar de totale troost van een pan dampende soep. Dat is nou echt een speelterrein voor en van Nicolien Mizée, een schrijfster die luchtig en uiterst geestig schrijft, maar die – zo toonden ook haar recente faxbundelingen – stiekem heel overdacht is in de constructie van haar werk.

Heeft een literaire roman een plot nodig? Moet er echt iets spannends in voorvallen? Kan een roman van mijn hand zonder plot en spanning? Mizée heeft die vragen in *Moord op de moestuin* heel vernuftig en speels verwerkt, met een inner circle van breedsprakige, mytheminnende vrienden en een drukke, doelgerichte buitenwereld die zo snel mogelijk van a naar b wil; die wil weten hoe de boel in elkaar steekt. Dat mogen ze willen, maar Mizée maakt prachtig duidelijk dat de mensen die aan een tafel over kabouters zitten te praten misschien wel meer van het leven begrijpen.

Foon, Marente de Moor

In Marente de Moors *Foon* huist het zoölogenechtpaar Lev en Nadja in een voorwereldlijk Russisch woud, waar ze zich jaren geleden in hebben begraven. De wereld lijkt ze vergeten te hebben, tot er een astronomisch hoge rekening van het elektriciteitsbedrijf komt. Direct staat het belang van die oerwereld waarin zij overleven op scherp. De dieren observeren hen, in plaats van andersom. Zoveel verschil blijkt er niet tussen de wereld van het woud waar de natuurwetten gelden en de wereld daarbuiten: dat van Rusland als land zonder geheugen, doordat de geschiedenis steeds aangepast wordt aan het heden, via een ander verhaal.

Het mysterie in *Foon* wordt ‘de Grote Geluiden’ genoemd. Vanuit het niets weerklinken die: ‘God die met de meubels schuift’, ‘de tijd die niet langer wil stil staan’. De foon als ‘de achtergrondruis van het leven’, synoniem met: een rijke verbeeldingswereld. Met *Foon* is Marente de Moor verder gegaan in haar oevrematige verkenning van de wereld via de zintuigen, ditmaal via zoiets ongrijpbaars als klank. Het best benadert ze die onverklaarbare grootheid in haar stijl en verteltrant, die dat raadsel in deze onttoverde wereld iconisch weerspiegelen door een stroom van magische zich aan de realiteit onttrekkende verhalen. Zo bezien leest *Foon* als een bezwerend, warm pleidooi voor de verbeelding.

Vallen is als vliegen, Manon Uphoff

Kun je met fictie een autobiografisch verhaal over incest recht doen? Kun je het therapeutische en sentimentele overstijgen en met gebruikmaking van alle registers die taal en literatuur ons bieden een geslaagde roman schrijven? Het kan, bewijst Manon Uphoff. In *Vallen is als vliegen* beweegt zij zich fascinerend en zichzelf bevragend door haar onderwerp heen. Het betreft een jeugd die ter omschrijving meer woorden behoeft

dan de ons bekende benamingen: vader, moeder, dochters, huis. Er zijn mythen nodig, een verzonnen werkelijkheid, een labyrint, een minotaurus, half mens half beest. Er bestaat geen goed of fout, geen grens tussen normaal en abnormaal.

Uphoff schrijft poëtisch, doch nergens pathetisch. Ze zoekt en vindt de juiste vorm. Elk woord en elke zin staan precies goed en het boek is bijgeschaafd tot precies de juiste lengte mét een plek voor een heksenkring der lotgenoten als een schrijnende triomf in het geheel. Haar literaire kwaliteiten blijken te fungeren als een schild tegen de verschrikkelijke en barbaarse inhoud. De lezer wordt niet lamgeslagen door een opsomming van gruwelijkheden, maar juist meegevoerd door een rijke, niet verbloemende, glasheldere taal. Met *Vallen is als vliegen* laat Manon Uphoff je de onmetelijke mogelijkheden van literatuur waarderen.